

انسان و هویت اجتماعی

از نظر استاد شهید مرتضی مطهری

سید محمد علی میر جلیلی

www.ketab.ir

سیرشناسه	میر جلیلی، سیدمحمدعلی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	انسان و هویت اجتماعی از منظر استاد شهید مرتضی مطهری سیدمحمدعلی میر جلیلی:
مشخصات نشر	تهران: بنیاد علمی و فرهنگی استاد علامه مرتضی مطهری، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۲۱۵ ص.؛ جدول: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۵۴-۹-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۱۴ - ۲۱۵.
موضوع	مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ -- دیدگاه درباره انسان
موضوع	Motahari, Morteza -- Views on human beings
موضوع	مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ -- دیدگاه درباره جامعه‌پذیری
موضوع	Motahari, Morteza -- Views on socialization
موضوع	جامعه‌پذیری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	Socialization -- Religious aspects -- Islam
رده بند شنگره	۱۳۹۵ م ۹۳/۶ / BP۲۲۲۷
رده بند دیویی	۲۹۷/۹۹۸
شماره کتابخانه ملی	۴۲۲۱۲۸۸

انسان و هویت اجتماعی از منظر استاد شهید مرتضی مطهری

سید محمدعلی میر جلیلی

© حق چاپ: ۱۳۹۵، بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری
ناشر: ندای فطرت (وابسته به بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری)

ویراستار: زینب صالحی
صفحه‌پرداز: عباس محبعلی
گل روی جلد اثر استاد پرویز اسکندرپور خرمی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۵۴-۹-۵
ISBN: 978-600-94254-9-5

نوبت چاپ: اول
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
قیمت: ۱۱۰/۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، خیابان دیباجی جنوبی، خیابان سنجایی، بن بست مریم، شماره ۴.
قم، بلوار عطاران، بین کوچه ۸ و ۱۰، شماره ۱۳۴.

تلفن: (۰۲۵) ۳۲۹۳۵۸۷۰ (۰۲۱) ۳۲۷۷۲۵۹۵
نمابر: (۰۲۵) ۳۲۹۳۵۶۹۱ (۰۲۱) ۳۲۷۷۲۶۶۳

www.motahari.ir info@motahari.ir

سخن نخست

آثار برخی متفکران عمیق این حس را دارد که به بسیاری از پرسش‌هایی که به صورت یک مسئله مجزا و تعریف‌شده در زمان تألیف آن آثار مطرح نبوده است به طرز بالقوه پاسخ می‌دهد. چنین متفکرانی که البته کم‌شمارند در کنکاش‌های خود با پرسش‌ها و معضلات فکری به طور نظام‌مند مواجه شده و اثری ایجاد آورده و می‌آورند که محققان را در یافتن پاسخ برای پرسش‌های نو باری می‌رساند. البته اصطیاد این نکات ناگفته و یا نیمه‌گفته شدن آن‌ها به هر محقق نمی‌شود؛ پژوهش‌گری می‌طلبد که دل‌مشغول مسئله‌ای تازه باشد و با پرسش‌هایی دقیق و روشی مشخص به کاوش در آن آثار بپردازد. یکی از متفکرانی که آثارش این ویژگی مهم را دارا است یعنی برای پرسش‌های نو آغوش می‌گشاید و در مسائلی فراتر از آن چیزی

که به طور مستقیم در آنها مطرح شده به یاری محقق می‌شتابد استاد شهید آیت الله مرتضی مطهری (ره) است.

کتاب حاضر با طرح پرسشی خاص و از همین منظر مهم به آثار استاد نگریسته است. استاد مطهری «جامعه‌شناس» به معنای مصطلح آن نیست؛ با این حال نویسنده محترم که به ابعاد اندیشه استاد واقف است مفهومی جامعه‌شناختی را که «جامعه‌پذیری» خوانده می‌شود و اصطلاح آن در آثار استاد نیامده است بر آثار این متفکر شهید عرضه کرده و نگرانی از این بر اساس آراء تربیتی استاد ارائه داده است. از قضا مسئله جامعه‌پذیری از مسائل مهم اجتماعی امروز ماست که نظام آموزش و پرورش به عنوان عام آن سخت نیازمند کاویدن مبانی و مؤلفه‌های آن و ارائه نظریه‌ی علمی، منسجم و عملی درباره آن است. اثری که اینک تقدیم خوانندگان گره‌یخته می‌شود گامی است در این راه.

شاید اگر استاد مطهری با آن عمق فکری، خردمندی و جامع‌نگری و جامعه‌نگری ویژه، متعلق به دنیای غرب بود تا به این صدها مسئله روز جامعه بر آثارش عرضه شده و از دریای فکری او بر سرها ساختارها و مؤلفه‌های فراوان در عرصه‌های مختلف به دست آمد. بود که چه قدم‌هایی در عرصه این نوع مواجهه با آثار استاد در کشورمان برداشته شده است، ولی حقیقت آن است که ظرفیت آثار استاد شهید در پاسخ به مسائل مورد ابتلا بسیار بیش از آن چیزی است که تاکنون انجام شده است.

بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری از زحمات نویسنده محترم جناب آقای دکتر سید محمدعلی میرجلیلی مؤلف این اثر قدردانی می‌کند و امیدوار است که این نوع پژوهش و عرضه پرسش‌های جدید بر آثار استاد در میان محققان رونقی بیش از گذشته بیابد. همچنین به تلاش‌های همه کسانی که در آماده سازی این اثر فکری به عهده داشته‌اند، به ویژه آقایان روح الله چاوشی (مدیر انتشارات و اساتید محبعلی (صفحه‌پرداز) همچنین خانم سیده زینب صالحی (ویراستار) ارجح می‌نهد. ضمن اعلام آمادگی بنیاد شهید مطهری برای هر دگرگینی از تدقیقها و تحقیق‌های اساتید و محققان حوزوی و دانشگاهی، از خداوند متعال توفیق روزافزون برای نشرآثاری فاخر در تبیین ابعاد اندیشه‌ها و این متفکر شهید مسئلت می‌کنیم.

بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری

معاونت پژوهش

اسفند ۱۳۹۵

۱۳	دیباچه
		فصل اول
۱۹	مقدمه
۲۳	۱. تعاریف جامعه‌پذیری
۲	۲. مؤلفه‌های جامعه‌پذیری
۱	۱.۲. ابزار وجود
۲۹	۲.۲. همدلی
۳۰	۳.۲. همکاری
۳۱	۴.۲. مسئولیت‌پذیری

- ۲۲ ۵.۲ دوست‌یابی
- ۲۳ ۶.۲ همانندسازی یا همسان‌سازی
- ۲۵ ۷.۲ دگرخواهی و دگرپذیری
- ۳۶ ۸.۲ پذیرش همسالان
- ۳۷ ۹.۲ انعطاف‌پذیری
- ۳۸ ۱۰.۲ طرد اجتماعی
- ۳۹ ۱۱.۲ عبور جامعه‌پذیری
- ۴۳ ۱۲.۴ نقش تربیتی معلم در جامعه‌پذیری
- ۴۲ ۱.۴ آموزش سبک‌های اخلاق و اصلاح رفتارهای نامطلوب
- ۴۴ ۲.۴ انتقال و فهم میوه فرهنگی
- ۴۴ ۳.۴ شکل‌دهی هویت اجتماعی
- ۴۵ ۴.۴ آموزش مهارت‌های فنی
- ۴۶ ۵.۴ ایجاد بینش و مهارت سیاسی
- ۴۷ ۵ دیدگاه قرآن درباره جامعه‌پذیری

فصل دوم

- ۵۵ مقدمه
- ۵۷ ۱. شاخص‌های موضوعی دیدگاه استاد مطهری
- ۵۹ ۲. اصل حیات اجتماعی
- ۶۰ ۳. تأثیر معاشرت و محیط اجتماعی بر تربیت از دیدگاه شهید مطهری
- ۶۲ ۴. اجتماعی‌شدن و توجه خاص به نظریه فطرت
- ۶۳ ۵. مقابله شهید مطهری با چهار جریان عمده فرهنگی و اجتماعی
- ۶۴ ۵.۱. مارکسیسم

- ۲.۵. ناسیونالیسم ۶۵
- ۳.۵. تخریگری ۶۷
- ۴.۵. التقاط ۶۸
۶. استاد مطهری و نظریه قرارداد اجتماعی ۷۱
۷. استاد مطهری و تشبیه جامعه به بیکر زنده ۷۱
۸. رابطه متقابل فرد و جامعه از دیدگاه مطهری ۷۵
۸. زاویه فلسفی ۷۵
- ۲.۸. زاویه حقوقی ۷۶
- ۳.۸. زاویه اجتماعی ۷۶
۹. دیدگاه استاد درباره انسان کامل ۷۷
۱۰. کنترل اجتماعی از دیدگاه مطهری ۸۰
۱۱. مبنای قرآنی دیدگاه استاد ۸۳
۱۲. تحلیل کیفی دیدگاه استاد در حوزه اخلاق ۸۶
۱۳. استخراج مفاهیم جامعه‌پذیری از آثار شهید مطهری ۸۹
۱۴. استخراج الگوی جامعه‌پذیری از آثار شهید مطهری ۹۶
۱۴. ۱. مضمون اصلی اول: احساس تعلق اجتماعی ۹۷
- الف. مقوله اول: احساس هویت اجتماعی ۹۸
- ب. مقوله دوم: هنجارپذیری و قانون‌مداری ۱۰۱
- ج. مقوله سوم: انعطاف‌پذیری ۱۰۱
- د. مقوله چهارم: احساس عدالت ۱۱۲
- هـ. مقوله پنجم: اعتماد اجتماعی ۱۱۶
۱۴. ۲. مضمون اصلی دوم: پذیرش نقش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ۱۲۲

- الف. مقوله اول: احساس مسئولیت در برابر دیگران ۱۲۲
- ب. مقوله دوم: مشارکت‌پذیری ۱۳۳
- ج. مقوله سوم: الگوگیری ۱۳۶
- د. مقوله چهارم: اهمیت خانواده ۱۳۷
۱۴. مضمون اصلی سوم: گفت‌وگو و ارتباطات اجتماعی ۱۴۰
- الف. مقوله اول: رعایت اصول گفت‌وگو ۱۴۱
- ب. مقوله دوم: حفظ ارتباطات اجتماعی ۱۴۵
۱۴. مضمون اصلی چهارم: سنجش‌گرانه‌اندیشی ۱۴۸
- الف. مقوله اول: انتقال فکری ۱۴۹
- ب. مقوله دوم: توانایی تحریر ۱۵۳
- نتیجه‌گیری و تحلیل ۱۵۹
- کتابنامه ۱۶۹
- نمایه ۱۷۶

مبیاچه

در این کتاب نویسنده به سوال استخرج مفاهیم اجتماعی شدن (جامعه‌پذیری) از سخنان و آثار استاد شهید مرتضی مطهری و ترسیم الگویی از جامعه‌پذیری بر اساس آراء تربیتی استاد است. در بخش اول کتاب مفهوم جامعه‌پذیری را تبیین می‌کند و در بخش دوم به جامعه‌پذیری مد نظر شهید مطهری می‌پردازد. جامعه‌پذیری را می‌توان مهم‌ترین هدف آموزش و پرورش قلمداد کرد. برای تبدیل فرد به عضوی از جامعه، در عین حال که از همان ابتدای تربیت از بنیاد می‌پذیرد، متفن و گریزناپذیر نیست. در واقع، فرد برای اینکه عضو جامعه باقی بماند، هم تحت تربیت اجتماع قرار می‌گیرد و هم یاد می‌گیرد با استفاده از خلاقیت خود و ابزارهای موجود، داوطلبانه شیوه‌های سازگاری، اطاعت و تقویت جامعه را بکاود و ابداع کند.

جامعه‌پذیری مردم را وامی‌دارد که احساس کنند جزئی از اجتماع هستند و احساس تعهد در زمینه اطاعت از افرادی را که نماینده آن اجتماع هستند در آنها به وجود می‌آورد. کنش‌های متقابل اجتماعی در محیط‌های مختلف اجتماعی، به افراد کمک می‌کند ارزش‌ها، سنچارها و عقایدی را بیاموزند که الگوهای فرهنگ آنها را تشکیل می‌دهد.

سخنران مبانی و الگوهای جامعه‌پذیری معیار برای نظام آموزش و پرورش ایران مسأله رجوع به اصلی‌ترین منابع مکتوب در این حوزه است. یکی از کلیدی‌ترین منابع، مجموعه سخنرانی‌ها و آثار استاد مطهری است. ایشان از اندیشمندان و نظریه‌پردازان مهم انقلاب اسلامی است که به ترویج خود وی اصلی‌ترین انگیزه‌ای که در آثار متعدّدش، حتی در حوزه‌های دنیوی هم وجود داشته، حل مشکلات و پاسخ‌گویی به پرسش‌های حوزه اجتماعی بوده است. بنابراین، به نظر می‌رسد رجوع به آثار متعدد ایشان، شیوه‌ای مناسب برای دستیابی به معیارهای مناسب نظام آموزشی ایران به منظر جامعه‌پذیری باشد. هر چند شهید مطهری جامعه‌شناس به معنای اصطلاح آن نیست ولی با توجه به ماهیت فعالیت‌های وی، که در حوزه آموزش به شیوه سخنرانی بوده است، مجموعه فعالیت‌های وی در مقوله اجتماعی قرار می‌گیرد. دغدغه رواج تربیت دینی در سطح جامعه، به نوعی حاکی از آن است که شیوه خاصی از جامعه‌پذیری را مطلوب اجتماع خود می‌دانست و سعی در عملی کردن آن داشت. در آثار ایشان گزاره‌های متعددی درباره رفتارها و سنچارهای اجتماعی و دینی وجود دارد که

فصل اول: آشنایی با مفهوم اجتماعی شدن ۱۵

در خور بررسی و مطالعه است. البته چون وی در مقام پیش‌کشیدن نظریه علمی منسجمی درباره جامعه‌پذیری نبود، گزاره‌های یادشده به صورت پراکنده مطرح شده است. این کتاب به دنبال استخراج و معرفی ابعاد اجتماعی شدن (جامعه‌پذیری) در آرای این عالم فرزانه جهان اسلام است.

www.ketab.ir